

בית המשפט המחוזי בירושלים בשבתו כבית-משפט לעניינים מנהליים

24 מרץ 2010

עמ"נ 734-09 גרינפלד משה נ' "צופית" מושב עובדים להתיישבות

בפני כב' השופט ד"ר יגאל מרזל
 המערערים
 1. גרינפלד משה
 2. גרינפלד חנה

נגד

המשיבים
 "צופית" מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית
 בע"מ

בשם המערערים: עו"ד ג. שטילמן
 בשם המשיבים: עו"ד א. וילנר

חקיקה שאוזכרה:

[תקנות האגודות השיתופיות \(חברות\), תשל"ג-1973](#): סע' 2, [האגודות השיתופיות \(חברות\)](#), 6

[פקודת האגודות השיתופיות](#): סע' 34, 43

[תקנות האגודות השיתופיות \(רשויות האגודה\)](#), תשל"ה-1975: סע' 23(א), 40, 46

מיני-רציו:

* במקרה הנדון מתקיימות אותן "נסיבות מיוחדות" המאפשרות להכיר במערערים כחברים באגודה השיתופית ע"פ תנאיה של תקנה 2א לתקנות האגודות השיתופיות (חברות). כלומר, מתקיימים אלמנטים מהותיים המלמדים על חברות של אדם באגודה שיתופית מכוח נוהג, אף אם לא נתקבל לשורותיה בדרך הפורמאלית הקבועה בדין ובתקנון.

* אגודות שיתופיות – חברות – מכוח התנהגות

* אגודות שיתופיות – רשם האגודות השיתופיות – ביקורת שיפוטית על החלטותיו

* אגודות שיתופיות – רשם האגודות השיתופיות – סמכותו

המערערים הם תושבי המושב צופית. רשם האגודות השיתופיות קבע כי אין לראות במערערים כחברים באגודה השיתופית "צופית". מכאן הערעור. השאלה המרכזית הינה אם חרף אי רישומם של המערערים כחברים בפנקס החברים, נתקיימו נסיבות מיוחדות המצדיקות ראייתם כחברי האגודה מכוח נוהג, כאמור בתקנה 2א לתקנות האגודות השיתופיות (חברות).

בימ"ש לעניינים מנהליים קיבל את הערעור בקובעו:

החלטת הרשם ניתנה במסגרת סמכותו מכוח תקנה 6 לתקנות האגודות השיתופיות (חברות). נקודת המוצא בכל הקשור בביקורת השיפוטית על החלטות הרשם דנן הינה כי ביקורת זו מוגבלת היא, ושמורה למקרים בהם ההחלטה פגומה בטעות משפטית מהותית והצדק מחייב שביהמ"ש יתערב בהחלטה. יחד עם זאת, עילת ההתערבות בהחלטת הרשם רחבה היא יותר בנסיבות בהן החלטת הרשם נתקבלה על בסיס ניתוח הגיונו של מארג הראיות חלף התרשמות בלתי אמצעית שלהן, ובייחוד במקרים בהם החלטת הרשם עמדה בניגוד להמלצת חוקר שמינה, ושבתן באופן בלתי אמצעי את חומר הראיות.

לא נמצא מקום לבסס את חברותם הנטענת של המערערים במשיבה במקרה זה על קיומם לכאורה של הליכים פורמליים ע"פ התקנון, לחברותם באגודה. מכאן, שאת השאלה אם יש להכיר במערערים כחברים, אם לאו, יש לבחון לאור תקנה 2א של התקנות, שעניינה הכרה בחבר באגודה מכוח נוהג. יש לקבוע, כי נתקיימו אותן נסיבות מיוחדות בהן עוסקת תקנה 2א.

בפסיקה שעסקה בנסיבות המיוחדות בהן עוסקת תקנה 2א לתקנות, בהקשר של אגודה מסוג המשיבה - מושב עובדים - הוזכרו אינדיקציות שונות בהן ניתן להתחשב. כך, בין היתר: מגורים במשך שנים ארוכות במושב; השתלבות פעילה בחיי המושב; תשלומי מיסים מוניציפאליים; תשלום מיסי אגודה. דגש מיוחד הושם בהקשר זה, של אותן "נסיבות מיוחדות" שבתקנה 2א, על השתתפות והצבעה באסיפות הכלליות של האגודה, כאחד הסימנים העיקריים והחשובים לחברות באגודה שיתופית. גם השתתפות בבחירות לוועד האגודה, והצגת מועמדות לבחירות לוועד האגודה מהוות סימן לחברות באגודה.

מן הממצאים העובדתיים שנקבעו ע"י החוקרים עלה, כי בנסיבות המקרה הנדון מתקיימים במערערים מרבית האלמנטים המהותיים אשר הוכרו בפסיקה, כמפורט לעיל, ככאלה המלמדים על חברות של אדם באגודה שיתופית מכוח נוהג, אף אם לא נתקבל לשורותיה בדרך הפורמאלית הקבועה בדין ובתקנון. ומדוע, אם כן, סבר הרשם אחרת? זאת בשל שלושה עניינים שראה כמשמעותיים. האחד, העובדה שהמערערים לא נדרשו לשלם מסי חבר; השני, העובדה שלמערערים אין זכויות קנייניות ב"נחלה"; והשלישי, קיומו של הסכם משק העזר, בו הוצהר שהמערערים אינם חברי אגודה.

לעניין העדר דרישה לתשלום דמי חבר, ואי תשלומם בפועל. החוקר קבע כי בהודעות לתשלום מיסים שהועברו למערערים, נרשם במפורש בכותרות "כרטיס לחבר". אי תשלום שיעור המיסים הנכון יכול היה לנבוע מאי הבנה מצד המערערים. המשיבה עצמה לא פעלה לגביית ההפרש הנדון בשל אי הבנה אף מטעמה, שעה שביקשה את מחיקת שמו של המערער מהרשימה שהעביר החוקר, מן הטעם שהוא "אינו משלם מיסי אגודה". "אינו משלם"; לא - "אינו חבר".

לעניין העדר זכויות קנייניות ב"נחלה". זכויות קנייניות בנחלה או במשק לחוד, וחברות באגודה שיתופית לחוד. הבחנה זו שערך הרשם לא נזכרה ברוח החוקר ועל פניו אין ליתן לה משקל מכריע, שעה שמצריכה היא לכאורה בירור עובדתי באשר לנעשה במושב צופית עצמו, וגלגוליו של בית המערערים. מעבר לכך, לא נראה כי יש לייחס לעניין זה משקל מכריע כאשר עסקינן בתקנה 2א והשאלה אם נהגו בפועל במערערים כחברים, על בסיס הקצאה של בית שיכול והייתה לפני שנים רבות.

אשר להסכם משק העזר. אכן, לכאורה עולה מלשון ההסכם כי נכון לעת כריתתו, המשיבה לא ראתה במערערים כחברי אגודה. על פניו לא מחו המערערים על נוסח זה. אעפ"כ, היה על הרשם להגיע למסקנה כי עדיין יש לראות במערערים כחברים במשיבה. כך הדבר, שכן למן חתימת ההסכם ועד לפרוץ הסכסוך חלפו כעשר שנים. המדובר בתקופת זמן לא מבוטלת היכולה לעלות כדי "תקופה סבירה" כמשמעה

בתקנה 2. סטייה מהמוסכם בהסכם המקורי, שלה שותפים הצדדים במשך תקופה ממושכת, עשויה לבסס המסקנה כי הצדדים התכוונו להכניס שינויים בהסכם בהתאם להתנהגותם.

פסק דין

רשם האגודות השיתופיות קבע כי אין לראות במערערים – מר משה גרינפלד וגב' חנה גרינפלד – כחברים באגודה השיתופית "צופית", היא המשיבה בהליך שלפני. מכאן הערעור שלפני שהגישו המערערים, ובו מתבקש להתערב בהחלטתו זו של הרשם ולקבוע כי המערערים הם אכן חברי האגודה. נציין כבר עתה כי השאלה המרכזית בהליך זה הינה אם חרף אי רישומם של המערערים כחברים בפנקס החברים של האגודה, נתקיימו נסיבות מיוחדות המצדיקות ראייתם כחברי האגודה וזאת מכוח נוהג.

רקע ועובדות שאינן שנויות במחלוקת:

1. המערערים הם בני זוג, תושבי המושב צופית (להלן – **המושב**). במושב פועלת המשיבה, היא "צופית" – מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ", שהיא אגודה שיתופית חקלאית, מסוג מושב עובדים (להלן – **המשיבה** או **האגודה**). מר גרינפלד התגורר במושב עם הוריו משנת 1949 ועד נישואיו בשנת 1975. בשנת 1988 שב מר גרינפלד עם רעייתו הגב' גרינפלד, למושב. הם בנו בו בית מגורים, ומאז ועד היום הם מתגוררים במושב. המערערים היו מעורבים בחיי המושב וקהילתו, ובכלל זה השתתפות במערכת העיתון, חברות במקהלה, וכדומה.

2. נציין עוד, כי המערערים אינם רשומים בפנקס חברי האגודה, ומעולם לא היו רשומים בו. פנקס חברי האגודה איננו מעודכן. על גבי פנקס זה אף צוינה הערה לפיה פנקס חברי האגודה נבדק על ידי חברי ועדת הביקורת בשנת 1978, ונמצא בלתי מעודכן. כמו כן, המערערים לא נקטו בהליכים הקבועים בתקנון האגודה על מנת להתקבל לשורותיה ולהירשם בפנקס החברים שלה, ובכלל זה לא הגישו בקשה להתקבל כחברים במשיבה. עניין חברותם של המערערים לא הובא להצבעה בפני האסיפה הכללית של המשיבה. עם זאת, שמם של המערערים הופיע ברשימות של המשיבה כבעלי זכות בחירה לרשויות האגודה ("רשימת הבחורים"). רשימות בוחרים אלה התעדכנו מעת לעת. המערערים השתתפו במשך השנים באסיפות הכלליות של המשיבה והצביעו בבחירות לרשויות האגודה. יתר על כן, מר גרינפלד היה מועמד בעצמו בבחירות לוועד ההנהלה (הגם שלא נבחר). נציין

עוד, כי בשנת 2005 לערך, התפצל ועד האגודה לשני ועדים נפרדים: ועד האגודה לחוד וועד המושב לחוד, והחל מאותו מועד ואילך טופלו ענייני המוניציפאליים של המושב על ידי ועד המושב.

3. נתון נוסף שיש להזכיר כבר בשלב זה, וחשיבותו תתברר עוד להלן, הוא כי בשנת 1997 נכרת "הסכם משק עזר" בין הצדדים (להלן – **הסכם משק העזר**). ההסכם אינו עוסק ישירות בשאלת חברות המערערים במשיבה, אלא בהקצאת מגרש בתחומי המושב למערערים. אולם, במסגרת המבוא להסכם, נכללה הצהרה לפיה המערערים אינם חברים במשיבה, בנוסח הבא: "והואיל: והאגודה החליטה לאפשר לבעלי משקי העזר – למרות שאינם חברים באגודה – לקבל הפניה למינהל לקבלת זכות למגרש, עבור מועמד מטעמם" (ההדגשה במקור, י.מ.). בנוסף, סעיף 3 לאותו הסכם עיגן את הצהרת הצדדים לפיה אין רצון ואין כוונה לשתף את בעלי משק העזר בנכסים ובאמצעים של האגודה החקלאית; או בפעילויותיה שלא בתחומים מוניציפאליים.

ההליכים לפני רשם האגודות השיתופיות

4. בשנת 2006, במטרה לעדכן את פנקס חברי האגודה, מינה רשם האגודות השיתופיות (להלן – **הרשם**) את החוקר מר שרגא פולק, על מנת שימליץ בפניו מי הם האנשים שיש לכלול בפנקס החברים של האגודה. ואמנם, ב-25/3/2007 הגיש החוקר מר פולק את ממצאיו, כרשימה שמית של כל האנשים, אשר בדיקתו העלתה כי הם ראויים להיכלל בפנקס החברים. שמו של המערער 1 מר גרינפלד נכלל ברשימה זו. החוקר מר פולק ציין, במסמך ההמלצה שלו, כי החליט להמליץ על האנשים המנויים ברשימה, לאחר שבדק את הנושא "בסיועם של הנוגעים בדבר באגודה", אך לא פירט מעבר לכך מה כללה הבדיקה שביצע, וממילא גם לא הסביר מדוע החליט לכלול ברשימה את שמו של מר גרינפלד.

5. עם פרסום המלצתו של החוקר מר פולק, פנתה אליו המשיבה, באמצעות יו"ר האגודה, במכתב מיום 26/4/2007 ובו דרשה, בין היתר: "להוציא מהרשימה את החברים הבאים, עקב הסיבות המצויינות: גרינפלד משה (מס' 46) – אינו משלם מיסי אגודה...". בתוך כך, התברר כי המערערים שילמו לאורך השנים מיסים בשיעור מופחת לעומת יתר חברי האגודה. הפער בסכומים נבע, ככל הנראה, מאי תשלום דמי חבר לאגודה. עם זאת, המערערים מעולם לא נדרשו לשלם את הפער, ואף לא ידעו שהם משלמים סכום מופחת בהשוואה ליתר החברים. מן החומר שלפני, לא ברור מה עלה בגורל פנייתה זו של המשיבה לחוקר מר פולק אולם ברי, כי לרשם הוגשה השגה

מטעם המשיבה על ממצאיו של החוקר מר פולק, ובהמשך לכך הורה הרשם על מינויו של חוקר נוסף, עו"ד דוד אלבז, במטרה לבדוק באופן ממוקד את שאלת חברותם של המערערים במשיבה.

המלצת החוקר מר אלבז

6. לאחר בדיקת מסמכים ושמיעת טענות הצדדים, המליץ החוקר מר אלבז, בדוח מנומק מיום 21/8/2008, כי יש לראות במערערים חברים במשיבה, וזאת בהתאם לתקנה 2 [לתקנות האגודות השיתופיות \(חברות\)](#), תשל"ג-1973 (להלן – **התקנות**). את המלצתו ביסס החוקר מר אלבז בעיקר על הממצאים העובדתיים הבאים, שעלו מחקירתו: המערערים היו רשומים כבעלי זכות בחירה למוסדות האגודה; הם השתתפו והצביעו באסיפות הכלליות של האגודה; המערער 1 היה מועמד בעצמו למוסדות האגודה. בנוסף, המערערים ראו עצמם חלק בלתי נפרד מהמושב לכל דבר ועניין. החוקר מר אלבז דחה את טענת המשיבה כי אין להכיר במערערים כחברים היות ולא שילמו מיסי אגודה בסכום השווה לכל יתר החברים. הוא קבע, כי המערערים קיבלו הודעה לתשלום מיסים, שכותרתה המפורשת היתה "כרטיס לחבר". המערערים לא הבחינו, ואף לא ניתן היה להבחין, כי אינם משלמים מיסים בסכום הנגבה מכל שאר חברי האגודה. לפיכך קבע החוקר מר אלבז, שמדובר באי הבנה שאינה גורעת מחברותם באגודה. כמו כן, דחה החוקר מר אלבז את טענת המשיבה כי הסכם משק העזר מצביע על אי חברותם של המערערים באגודה. החוקר קבע כי לאחר כריתת ההסכם המערערים השתתפו בהצבעות למוסדות האגודה והשתתפו באסיפות הכלליות. לפיכך, האגודה ראתה במערערים, והתנהגה כלפיהם, הלכה למעשה, כחברים, גם לאחר כריתת ההסכם. על המלצתו של החוקר מר אלבז הגישה המשיבה ערעור לרשם.

החלטת רשם האגודות השיתופיות

7. ביום 15/2/2009 ניתנה החלטתו של הרשם (עו"ד א' זליגמן) בערעור - היא החלטה נשוא הערעור דנן. בהחלטתו, דחה הרשם את המלצתו של החוקר מר אלבז, וקבע כי המערערים אינם חברים במשיבה. הרשם עמד בפתח החלטתו על כך, שבנסיבות המקרה לא מתקיימת [תקנה 2](#) לתקנות, שעניינה בקשה להתקבל כחבר, היות והמערערים מעולם לא הגישו בקשה להתקבל

כחברים באגודה ואף לא התקבלו לחברות בדרך הקבועה בתקנון האגודה. מכאן עבר הרשם לבחינת השאלה אם יש לראות במערערים כחברים באגודה מכוח נוהג, וזאת כאמור [בתקנה 2א](#) לתקנות. על פי בחינה זו, קבע הרשם כי אין לראות במערערים כחברים באגודה, אף לא מכוח נוהג. ומדוע? [ראשית](#) קבע הרשם, כי הרישום ברשימת הבוחרים אינו יכול להעיד על חברותם של המערערים באגודה, אלא להעיד כי הורשו להשתתף באסיפות הכלליות שעסקו בעניינים מוניציפאליים בלבד - כפי שנטען על ידי המשיבה - בטרם פוצל ועד האגודה לשניים (בשנת 2005 כאמור). הרשם הוסיף וציין, כי אין בידו להכריע בשאלה העובדתית אם לאחר פיצול ועד האגודה, המשיכו המערערים להצביע באסיפה הכללית, היות ולא נערכה רשימה שמית של משתתפי האסיפה. עם זאת, קבע, כי בין כך ובין כך, לאחר הפיצול הושמעה התנגדות מצד חברים באגודה לכך שהמערערים יצביעו באסיפה, והתנגדות זו מצביעה על כך שלא ראו במערערים חברי אגודה. [שנית](#), ובאשר למגוריי המערערים ביישוב במשך שנים ארוכות, קבע הרשם כי אין בעובדה זו כדי ללמד כי הינם חברי אגודה. יתרה מכך, הרשם הוסיף וקבע, כי המערערים גרים במושב ב"בית מקצועי". "בתים מקצועיים", לפי הסברו של הרשם, שימשו אנשים שהאגודה נזקקה להם, אך לא נמנו על חבריה, כגון רופא המושב או מנהל החשבונות. כאשר חדל הצורך באנשי מקצוע אלה, העמידה האגודה את הבתים המקצועיים למכירה או להשכרה לאנשים שגרו במושב אך לא היו חברי אגודה. על כן, העובדה שהמערערים אינם מתגוררים ב"נחלה", אלא ב"בית מקצועי", מעידה גם היא על כך שהם אינם חברי אגודה, שכן חברי אגודה מתגוררים לרוב בנחלות, ולא בבית מקצועי. [שלישית](#), הרשם קבע, כי העובדה שהאגודה מעולם לא דרשה מהמערערים לשלם מיסי חבר לאגודה היא עדות משמעותית לכך שהמשיבה לא ראתה בהם כחברים, ויש לתת לעובדה זו משקל רב. [לבסוף](#), קבע הרשם, כי קיומו של הסכם משק העזר מלמד יותר מכל כי אינם חברי אגודה, היות ומדובר בהסכם ברור, הקובע מפורשות שהמערערים אינם חברי אגודה.

על החלטה זו, כאמור, בא הערעור שלפניי.

טענות המערערים

8. [ראשית](#), טוענים המערערים כנגד סמכותו העניינית של הרשם לדון בעניינם. לטענתם, מאחר שהרשם קבע שמעולם לא היו חברי אגודה, לא היתה לו עוד סמכות לדון בעניינם. [שנית](#), ולגוף

העניין, המערערים טוענים, כי אמו המנוחה של המערער 1 היתה רשומה בפנקס החברים של האגודה, ולאחר פטירתה נכנסו המערערים לנעליה, וכך הפכו לחברי אגודה. לחלופין נטען, כי מאחר שפנקס חברי האגודה אינו מעודכן, ובפועל נעשה שימוש ב"רשימת הבוחרים", שהתעדכנה מעת לעת, כספר החברים, אזי "רשימת הבוחרים" היא היא ספר החברים לכל דבר ועניין. עוד מוסיפים המערערים בהקשר זה, כי היות ושם נרשם ב"רשימת הבוחרים" של האגודה, שהינה בפועל ספר החברים של האגודה, אזי בהתאם [לסעיף 34 לפקודת האגודות השיתופיות](#) (להלן – **הפקודה**) רישום זה מהווה ראיה לכאורה לנכונותו. כמו כן, המערערים טוענים כי הסתמכו על רישום שם ברשימת הבוחרים, היות ולא היה בנמצא רישום מעודכן אחר, ומסיבה זו לא מצאו לנכון לתבוע זכויותיהם במשיבה. אין המשיבה יכולה להיבנות מרשלנותה באי-עדכון פנקס חברי האגודה.

9. שלישית, יש להכיר בחברותם באגודה גם מכוח [תקנה 2א](#) לתקנות, בין היתר לאור העובדה שגילו מעורבות רבה בחיי הקהילה ומוסדותיה, בנו ביתם במושב, חינכו ילדיהם במוסדות המושב, ומר גרינפלד - שימש בעבר כיושב ראש ועדת הקלפי בבחירות שקיימה האגודה. המערערים מדגישים עוד בהקשר זה את השתתפותם באסיפות הכלליות של האגודה, ואת זכותם להצביע בבחירות למוסדות האגודה; זכות השמורה לחברי אגודה בלבד, ואשר לא ניתנה לכל תושב של המושב באשר הוא (להבדיל מבחירות מוניציפאליות). יתר על כן: מר גרינפלד היה מועמד בבחירות למוסדות האגודה. עוד הם מוסיפים, כי אירע שהצביעו בבחירות באמצעות יפוי כוח, זכות השמורה אף היא לחברי אגודה בלבד. גם לאחר פיצול הועד לשני וועדים נפרדים (בשנת 2005) המשיכו המערערים להשתתף ולהצביע באסיפות הכלליות של האגודה. אין לראות בהתנגדות שהביעו כמה מחברי האגודה להשתתפותם כראיה לחוסר ההכרה בהם כחברי אגודה. התנגדות זו צצה ועלתה לראשונה רק לאחר שנתגלע הסכסוך בין הצדדים, ולאחר שנודע למערערים על רצון המשיבה שלא להכיר בהם כחברים. רביעית, הסכם משק העזר שנחתם בין הצדדים, כלל לא נועד, ואף לא היה יכול היה, להסדיר - כבדרך אגב - את נושא חברותם במשיבה. יתר על כן, בפועל הצדדים לא נהגו לפי האמור בהסכם, בהקשר של חברות המערערים באגודה, הואיל וגם לאחר כריתתו המשיכו המערערים להשתתף ולהצביע באסיפות הכלליות של האגודה. לבסוף, המערערים מדגישים כי שילמו את כל המיסים שדרשה מהם האגודה, ורק בדיעבד גילו שישנו הפרש מסוים בין הסכום ששילמו לבין הסכום ששילמו יתר החברים. את ההפרש הזניח, כטענתם, בין הסכומים, הם מוכנים לשלם בכל עת. כמו-כן, ההבחנה שערך הרשם בין בית מקצועי לנחלה, הינה חדשנית, והיו מקרים של חברי אגודה שהתגוררו ב"בית מקצועי" במושב. ממכלול טעמים אלו, ביקשו המערערים כי בית משפט זה יתערב בהחלטת הרשם ויקבע כי יש לראות בהם כחברים במשיבה.

טענות המשיבה

10. המשיבה ביקשה כי הערעור ידחה. לדבריה, המערערים אינם, ומעולם לא היו, חברים באגודה, ומעולם לא הגישו בקשה להתקבל כחברים בה. לאגודה יש פנקס חברים, בו המערערים לא היו רשומים מעולם. רשימות הבוחרים של האגודה רלוונטיות אך ורק לצורכי הבחירות לוועד ההנהלה של האגודה. רשימות אלה לא נועדו לשם הסדרת נושא החברות באגודה, והן אינן מעידות על חברותם באגודה, אלא על הרשאה להצביע לוועד ההנהלה בלבד. גם השתתפותם של המערערים באסיפות הכלליות, והצבעתם במהלכן, נעשתה רק לעניין ההיבט המוניציפאלי של המושב, והתאפשרה אך ורק בתקופה שקדמה לפיצול ועד ההנהלה לשני וועדים נפרדים. מאז נערך הפיצול – לא ניתנה עוד למערערים הרשאה להשתתף ולהצביע באסיפה הכללית. המשיבה הוסיפה עוד, כי אין, בנסיבות העניין, מקום להכרה בחברות של המערערים מכוח נוהג (לפי [תקנה 2א](#) לתקנות) שכן המערערים לא עמדו בנטל ההוכחה המוטל עליהם בהקשר הזה. מגורים במושב ומעורבות בחיי הקהילה אינם מהווים ראיות מספיקות לשם הכרה בחברות מכוח נוהג על פי [תקנה 2א](#) הנזכרת. זאת ועוד: כפי שקבע הרשם, העובדה שהמערערים אינם גרים ב"נחלה", אלא ב"בית מקצועי", מעידה אף היא שהמערערים אינם חברי אגודה. גם אי תשלום מיסים בשיעור המוטל על חברי אגודה, והעובדה שלא נדרשו לשלם מיסים לאגודה ככל יתר החברים, מעידים כי האגודה כלל לא ראתה בהם כחברי אגודה, ומסיבה זו לא מצאה לנכון לדרוש מהם את התשלום האמור. המשיבה שבה ומשליכה יתבה על הסכם משק העזר. הוראותיו שוללות באופן ברור ומפורש את חברותם של המערערים באגודה, ולמעשה זו היתה תכלית ההסכם – להגדיר את יחסי הצדדים בהתחשב בכך שהם אינם חברים. לבסוף, טוענת המשיבה, כי הביקורת השיפוטית על החלטת הרשם צריכה להיות מצומצמת ביותר, ומוגבלת למצבים בהם נפלה בהחלטה טעות משפטית מהותית, וכאשר הצדק מחייב התערבות. תנאים אלה לא מתקיימים בענייננו ולפיכך יש לדחות הערעור.

דיון

11. לאחר עיון בחומר שלפני ובטענות בעלי הדיון, מסקנתי היא כי דין הערעור להתקבל ויש לראות במערערים כחברים במשיבה. בפתח הדברים אציין, כי לא מצאתי סימוכין לטענה לפיה נפל

פגם של חוסר סמכות בהחלטת הרשם נשוא ערעור זה. הרשם קבע אמנם בהחלטתו כי אין לראות במערערים כחברים במשיבה, אולם עשה כן בהתאם לסמכותו שעל פי [תקנה 6](#) לתקנות (כעולה גם מסעיף 1 לעיקרי הטיעון שהגישו המערערים לרשם; מוצג 15 לתיק מוצגי המערערים). תקנה זו מקנה לרשם סמכות להורות על תיקון פנקס החברים של אגודה שיתופית לגבי אדם פלוני, אם הוא חבר כדין באגודה, או שאינו חבר בה, או שחדל כדין להיות חבר בה, ופנקס החברים אינו משקף פרטים אלה כהלכה. תנאי לתיקון פנקס החברים כאמור, הוא עריכת חקירה באגודה, בהתאם [לסעיף 43](#) לפקודה, ומתן הזדמנות לצדדים להשמיע טענותיהם. ואמנם, במקרה שלפנינו, מינה הרשם את החוקרים מר פולק ומר אלבו כדי שיערכו חקירה ויבדקו את עניין עדכון פנקס חברי האגודה ושאלת חברותם של המערערים באגודה. לאחר שניתנה לצדדים האפשרות להשמיע טענותיהם, קיבל הרשם החלטתו בנוגע לרישום חברותם של המערערים בפנקס חברי האגודה. מכאן, שהחלטת הרשם ניתנה במסגרת סמכותו.

12. עוד אציין, כי אמנם נקודת המוצא בכל הקשור בביקורת השיפוטית על החלטות הרשם דן הינה כי ביקורת זו מוגבלת היא, ושמורה למקרים בהם "ההחלטה פגומה בטעות משפטית מהותית והצדק מחייב שבית המשפט יתערב בהחלטה" (כב' הנשיא ברק [בבג"ץ 4222/95 פלטיין נ' רשם האגודות השיתופיות, פ"ד נב\(5\) 614, 623 \(1998\)](#); [בג"ץ 3815/92 פיין נ' רשם האגודות השיתופיות, פ"ד מז\(2\) 424, 427 \(1993\)](#); [עמ"נ \(י-ם\) 501/08 "קטיף" מושב שיתופי להתיישבות חקלאית של הפועל המזרחי בע"מ נ' זהרי](#), [פורסם בנבו] (14/8/2008)). יחד עם זאת, עילת ההתערבות בהחלטת הרשם רחבה היא יותר בנסיבות בהן החלטת הרשם נתקבלה על בסיס ניתוח הגיונו של מארג הראיות חלף התרשמות בלתי אמצעית שלהן (ר' עמ"נ [\(י-ם\) 113/03 דותן נ' קו אופהריבוע הכחול אגודה שיתופית לשירותים בע"מ](#) [פורסם בנבו] (11/5/2005)), ובייחוד במקרים – כבמקרה דנן – בהם החלטת הרשם עמדה בניגוד להמלצתו של חוקר שמינה – חוקר שבחן באופן בלתי אמצעי את חומר הראיות (וראו [בר"מ 9609/05 קיבוץ רמת הכובש נ' דנינה-צור](#), [פורסם בנבו] (6/4/2006)).

13. לבסוף אציין, טרם נפנה לגופם של דברים, כי לא מצאתי מקום לבסס את חברותם הנטענת של המערערים במשיבה במקרה זה, על קיומם לכאורה של הליכים פורמליים על פי התקנון, לחברותם באגודה. כאמור, הליך הצבעה בדבר חברותם של המערערים לא

היה; ואף אם שמם הופיע ברשימות הבוחרים, מקובלת עלי עמדת המשיבה – לה נראה שגם הרשם היה שותף (וראו סעיף 32 להחלטתו) – לפיה אין לראות ברשימה זו של בוחרים כמקבילה במשמעותה הנורמטיבית לפנקס החברים שעל פי [סעיף 34 לפקודת האגודות השיתופיות](#). מכאן, שאת השאלה אם יש להכיר במערערים כחברים, אם לאו, יש לבחון לאור [תקנה 2א](#) של התקנות, שעניינה הכרה בחבר באגודה מכוח נוהג. וזה לשון התקנה:

נסיבות מיוחדות להכרה בחבר

2א. נהג אדם ונהגו בו כחבר האגודה במשך תקופה סבירה לפי נסיבות הענין, בין לפני תחילתה של תקנה זו ובין לאחריה, יראו אותו כחבר באגודה, אף אם לא נתקיימו בו הוראות תקנות משנה (א) ו-(ב) לתקנה 2, זולת אם נקבעה בתקנות האגודה הוראה מפורשת שאין לראות אדם כאמור כחבר באגודה.

הנה כי כן, השאלה היא אם נתקיימו במקרה שלפני אותן "נסיבות מיוחדות" המאפשרות להכיר במערערים כחברים באגודה על פי תנאיה של [תקנה 2א](#)?

14. תשובתי לשאלה זו היא, כאמור, בחיוב – וכל כך למה? בפסיקה שעסקה בנסיבות המיוחדות בהן עוסקת [תקנה 2א](#) לתקנות, בהקשר של אגודה מסוג המשיבה – שהיא מושב עובדים – הוזכרו אינדיקציות שונות בהן ניתן להתחשב. כך, בין היתר, מגורים במשך שנים ארוכות במושב ([הפ \(ח"י\) 524/93 גולדברג נ' בצת מושב עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ](#) [פורסם בבנבן] (10/2/2000)); השתלבות פעילה בחיי המושב ([ע"א 84/64 בית חנניה מושב עובדים להתיישבות שיתופית נ' פרידמן, פ"ד יח\(3\) 20, 24 \(1964\), ע"א 2574/00 בצת מושב עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' גולדברג](#), (10/12/2001)); תשלומי מיסים מוניציפאליים ([ע"א 2574/00 הנ"ל](#)); תשלום מיסי אגודה ([תא \(ב"ש\) 308/91 גבעון נ' אגודת תקומה](#) (10/12/1993)). דגש מיוחד הושם בהקשר זה, של אותן "נסיבות מיוחדות" [שבתקנה 2א](#), על השתתפות והצבעה באסיפות הכלליות של האגודה, כאחד הסימנים העיקריים והחשובים לחברות באגודה שיתופית (ראו למשל [ע"א 84/64 הנ"ל](#); עמ"נ (י-ם) [113/03 הנ"ל](#); [תא \(ב"ש\) 308/91 הנ"ל](#)). גם השתתפות בבחירות לוועד האגודה, והצגת מועמדות לבחירות לוועד האגודה מהוות סימן לחברות באגודה ([ע"א 84/64 הנ"ל](#); עמנ (י-ם) [113/03 הנ"ל](#)). יש מקום להזכיר כי בהתאם [לתקנות האגודות השיתופיות \(רשויות האגודה\)](#), תשל"ה-1975, (להלן – [תקנות הרשויות](#)), לוועד ההנהלה של אגודה שיתופית רשאי להיבחר רק מי שהינו חבר אגודה או נציג המייצג תאגיד שהינו חבר אגודה (ראו [תקנה 23א](#)) לתקנות הרשויות; וראו גם [תקנה 40](#) שעניינה בחירות לרשויות האגודה באופן כללי). מכאן, שהצגת מועמדות בבחירות לוועד ההנהלה,

אשר התקבלה בהסכמת האגודה, עשויה לשמש כעדות משמעותית לכך שהאגודה נהגה באותו מועמד כחבר אגודה. יתר על כן, [תקנה 46](#) לתקנות הרשויות קובעת כי לפני עריכת בחירות לרשויות האגודה, ימציא הוועד לועדת הקלפי בבחירות את רשימת חברי האגודה הזכאים להצביע בבחירות. משמע, רשימת הזכאים להצביע בבחירות למוסדות האגודה אמורה לכלול חברי אגודה בלבד.

15. על רקע זה יש לשוב לנסיבות המקרה שלפני. מן הממצאים העובדתיים שנקבעו על ידי החוקר מר אלבוז, עלה כי בנסיבות המקרה שלפני מתקיימים במערערים מרבית האלמנטים המהותיים אשר הוכרו בפסיקה, כמפורט לעיל, ככאלה המלמדים על חברות של אדם באגודה שיתופית מכוח נוהג, אף אם לא נתקבל לשורותיה בדרך הפורמאלית הקבועה בדין ובתקנון. שמות המערערים הופיעו ברשימות הבחורים למוסדות האגודה, והם אף השתתפו בפועל בבחירות למוסדות האגודה; יתר על כן, מר גרינפלד היה אחד המועמדים בבחירות למוסדות האגודה (ועד ההנהלה); מוצג 10 למוצגי המערערים (בערעור). המערערים השתתפו באסיפות הכלליות של האסיפה, לפחות עד אשר פרץ הסכסוך בין הצדדים והושמעה לראשונה התנגדות להשתתפותם באסיפה הכללית. לעובדות משמעותיות אלה, חוברות ומצטרפות גם עובדות נוספות: המערערים מתגוררים שנים ארוכות בתחומי המושב ובו בנו את ביתם, הם מעורבים ופעילים בחיי המושב וקהילתו, ילדיהם התחנכו במוסדות המושב, והם שילמו את כל המיסים שנדרשו מהם.

16. אין בידי לקבל את טענת המשיבה לפיה השתתפותם של המערערים באסיפות הכלליות ובבחירות לוועד ההנהלה נעשתה "רק בהיבט המוניציפאלי של התנהלות היישוב". מעבר לעמימות טענה זו, שלא זכתה לפירוט כנדרש, הרי שמרגע שהוכח שהמערערים השתתפו באסיפות הכלליות והצביעו בבחירות למוסדות האגודה, היה על המשיבה להציג ראיות ממשיות לשם ביסוס טענתה כי השתתפות המערערים היתה מוגבלת לעניינים מסויימים בלבד, כגון באמצעות הצגת פרוטוקולים של האסיפות הכלליות, או בכל דרך אחרת. למרות זאת, המשיבה הסתפקה בטענה כללית זו, מבלי לתמוך אותה בראיות כלשהן. לעניין זה משמעות שעה שעסקינן בבחינת התקיימותן של נסיבות מיוחדות שמכוח נוהג לפי [תקנה 2א](#), שכן עולה מכאן כי המערערים הצליחו להראות כי נהגו בהם כחברים לעניין כה מרכזי וחשוב; ולא היה בידי המשיבה כדי לסתור נתון מרכזי זה. מעבר לכך אציין, כי קיים קושי נוסף בטענת המשיבה לפיה הכללת שמם של המערערים ברשימת הבחורים באה רק לעניינים מוניציפליים, שכן ברשימת הבחורים של האגודה נמנו פחות מ-200 בני-אדם, בעוד שנטען לפניי כי מספר האנשים המתגוררים ביישוב צופית, עולה על מספר זה בהרבה (קרוב לאלפיים

תושבים). אם כך הוא הדבר, ואף אם נניח לצורך העניין שהשתתפות המערערים בבחירות נעשתה בהיבט המוניציפאלי בלבד, כטענת המשיבה, ניתן לתמוה מדוע נכללו ברשימות הבוחרים דווקא שמותיהם של המערערים – שאינם חברים כביכול; ולא נכללו ברשימה זו תושבים רבים אחרים מן היישוב צופית, אשר העניינים המוניציפאליים נוגעים בוודאי גם להם.

17. למכלול אינדיקציות אלו, המצביעות כולן על כך שנהגו במערערים כחברי האגודה (כלשון [תקנה 2א](#)) ניתן להוסיף עובדות נוספות, שעולות מחומר הראיות בתיק, ואשר גם בהן יש כדי לתמוך בטענה שהמשיבה ראתה במערערים חברי אגודה. כך למשל, יו"ר האגודה, במכתבו לחוקר מר פולק, מיום 26/4/2007 (מוצג 2 בתיק המוצגים מטעם המערערים), התייחס למערער 1 כאחד מ"החברים". יתר על כן, באותו מכתב ביקש יו"ר האגודה מן החוקר להוציא את המערער מרשימת החברים בשל הסיבה ש"אינו משלם מיסי אגודה" (להבדיל מן הסיבה הנטענת בעת הזו לפיה המערער "כלל אינו חבר"). נוסף על כך, כאמור בדוח החוקר מר אלבוז, בכותרת ההודעה לתשלום המסים שקיבלו המערערים נכתב מפורשות "כרטיס לחבר". עובדות אלה, כאשר הן מצטברות זו לזו, וחוברות ליתר העובדות שפורטו לעיל, מוסיפות משקל נוסף לכף המאזניים ומובילות למסקנה לפיה נהגו בערערים במערערים כחברי אגודה. לבסוף, יש משקל אף לעצם העובדה ששני חוקרים בלתי תלויים מטעם הרשם, הגיעו, כל אחד לאחד חקירות ובדיקות שערך, למסקנה שיש לראות במערערים כחברי אגודה (וראו [בר"מ 9609/05](#) הנזכר לעיל).

18. ומדוע, אם כן, סבר הרשם אחרת? זאת בשל שלושה עניינים שראה כמשמעותיים. האחד, העובדה שהמערערים לא נדרשו לשלם מסי חבר; השני, העובדה שלמערערים אין זכויות קנייניות ב"נחלה"; והשלישי, קיומו של הסכם משק העזר, בו הוצהר שהמערערים אינם חברי אגודה. אתייחס לסוגיות אלו כסדרן.

19. לעניין העדר דרישה לתשלום דמי חבר, ואי תשלומם בפועל, הרי שלא מצאתי בעניין זה נימוק שיש בו כדי להכריע את הכף ולקבוע כי לא נהגו במערערים כ"חברים". אציין תחילה, כי כאמור החוקר מר אלבוז קבע כי בהודעות לתשלום מיסים שהועברו למערערים, נרשם במפורש בכותרות "כרטיס לחבר". אי תשלום שיעור המיסים הנכון יכול היה לנבוע – כפי שנטען – מאי הבנה מצד המערערים. ויוסף, כי מסתברת המסקנה, אליה הגיע גם החוקר מר אלבוז, לפיה המשיבה עצמה לא פעלה לגביית הפרש הנדון בשל אי הבנה אף מטעמה, שעה שביקשה את מחיקת

שמו של מר גרינפלד מהרשימה שהעביר החוקר מר פולק, מן הטעם שהוא "אינו משלם מיסי אגודה". "אינו משלם"; לא - "אינו חבר".

20. לעניין העדר זכויות קנייניות ב"נחלה": בהחלטתו קבע הרשם כי העובדה שהמערערים אינם מתגוררים ב"נחלה", יש בה כדי להוות ראיה כנגד חברותם שמכוח נוהג, באגודה. ואולם, זכויות קנייניות בנחלה או במשק – לחוד, וחברות באגודה שיתופית – לחוד (ראו עמ"נ (י-ם) 124/03 נוימן נ' רשם האגודות השיתופיות, [פורסם בנבו] (29/1/2004); תא (ב"ש) 308/91 הנ"ל). עוד אוסיף כי כעולה מן הטיעון שלפני, הבחנה זו שערך הרשם לא נזכרה בדוח החוקר מר אלבו ועל פניו אין ליתן לה משקל מכריע בנסיבות המקרה, שעה שמצריכה היא לכאורה בירור עובדתי באשר לנעשה במושב צופית עצמו, וגלגוליו של ביתם של המערערים עצמם. מעבר לכך, לא נראה כי יש לייחס לעניין זה משקל מכריע כאשר עסקינן בתקנה א2 והשאלה אם נהגו בפועל בכגון המערערים, כחברים, וזאת על בסיס הקצאה של בית זה או אחר שיכול והיתה לפני שנים רבות.

21. ומכאן להסכם משק העזר: הרשם ראה בעניין זה כמרכזי בכל הקשור בשאלה אם התקיימו תנאיה של תקנה א2; וכפגם בדוח החוקר מר אלבו, שלא נתן לו המשקל הראוי במסקנותיו. אכן, לשון ההסכם המפורשת והמודגשת, מעוררת קושי בנסיבות מקרה זה. כך הדבר, שכן עולה לכאורה מלשונו של ההסכם כי נכון לעת כריתתו, המשיבה לא ראתה במערערים כחברי אגודה. ואוסיף, כי על פניו לא מחו המערערים על נוסח זה ולא פתחו בכל הליך שמטרתו השגה או הבהרה של עניין חברותם ולא ביקשו לשנות מלשון ההסכם הפועלת כנגד טענתם דהאידינא. ואוסיף, כי חרף טענת המערערים לפיה לא היו ערים לעניין זה שבהסכם וסברו כי הם חותמים על אותו נוסח של ההסכם שחתמו עליו חברי האגודה, הרי שבשנת 1997 – מועד חתימת ההסכם – טרם פרץ הסכסוך שבין המשיבה למערערים ומכאן שלא ברור מה טעם היה רואה מאן דהוא ב"הגנבת" הצהרה מטעם המערערים על אי חברותם באגודה, להסכם משק העזר - ואין פוצה פה ומצפצף. אלא שחרף קושי זה, שלא נעלם מעיני, דעתי היא כי היה על הרשם להגיע למסקנה כי עדיין יש לראות במערערים כחברים במשיבה בנסיבות המקרה. כך הדבר, שכן למן חתימת ההסכם ועד לפרוץ הסכסוך בין בעלי הדין, חלפו כעשר שנים. המדובר בתקופת זמן לא מבוטלת היכולה לעלות כדי "תקופה סבירה" כמשמעה בתקנה א2 לתקנות. אכן, סטייה מן המוסכם בהסכם המקורי, שלה שותפים הצדדים להסכם במשך תקופה ממושכת, עשויה בנסיבות מסויימות לבסס את המסקנה כי הצדדים התכוונו להכניס שינויים בהסכם בהתאם להתנהגותם (בג"ץ 4222/95 הנ"ל). נסיבות שכאלו עלו למשל בעניין

דנינה צור (עמ"נ (י-ם) 233/04 דנינה צור נ' קיבוץ רמת הכובש [פורסם בנבו] (11/9/2005)). גם באותו עניין נכרת הסכם וגם בו הוצהר מפורשות כי המערערת איננה, ולא תהיה, חברת אגודה. באותו מקרה פסק בית המשפט כי למרות הוראות ההסכם יש לראות במערערת חברת אגודה, היות שבפועל לאחר כריתת הסכם חדלו הצדדים להתנהג לפי ההצהרה בהסכם, ובמשך שנים ארוכות נהגה המערערת כחברת אגודה, והאגודה נהגה בה כחברה (וראו בעניין זה גם **בר"מ 9609/05 הנ"ל**). ובעוד החוקר מר אלבז קבע שגם במהלך עשר השנים שלאחר כריתת ההסכם, המערערים השתתפו באסיפות הכלליות של האגודה, היו בעלי זכות בחירה, הצביעו לוועד ההנהלה שלה, והתנהגו כחברי האגודה, לא התייחס הרשם בהחלטתו לשאלה חשובה ומהותית זו על נסיבותיה; נסיבות מיוחדות העולות כדי הנסיבות **שבתקנה 2א** לתקנות. ונוכח, כי פיצול הוועדים הנטען לוועד האגודה ולוועד המוניציפאלי (כביכול) בא לעולם רק במהלך שנת 2005, על כל המשתמע מכך לעניין הנוהג שהתקבע עד למועד זה.

המסקנה

22. מן האמור לעיל, מסקנתי הינה כי מכלול החומר שעמד לפני הרשם, ובכלל זה הראיות שהונחו לפניו כמו גם דוחות החוקרים מר פולק ומר אלבז, צריך היה להוביל למסקנה כי נתקיימו אותן נסיבות מיוחדות מהן עולה, כי נהגו במערערים כחברים באגודה, וכך נהגו המערערים עצמם, וזאת במשך תקופה סבירה. משכך, נפל בנסיבות המקרה פגם בהחלטתו של הרשם; פגם המצדיק את התערבותו של בית משפט זה. בהמשך לכך, דין הערעור להתקבל במובן זה, שיש לראות במערערים כחברי האגודה והנני מורה לרשם האגודות השיתופיות לתקן את פנקס החברים כך שיכלול את שמות המערערים. המשיבה תישא בהוצאות המערערים וכן בשכ"ט עו"ד בגין ערעור זה בסך של 10,000 ₪. סכום זה נקבע בהתחשב גם בכך שההליך נפתח בשגה בבית המשפט לעניינים מנהליים בתל-אביב, והועבר לבית משפט זה תוך שנקבע כי עניין זה יובא בחשבון בעניין ההוצאות. הפיקדון שהופקד יושב למערערים.

ניתן היום, ט' ניסן תש"ע, 24 מרץ 2010, בהעדר הצדדים.

ד"ר יגאל מרזל 54678313

נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה

הודעה למנויים על עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו - הקש כאן